

osredotoči na prvo polovico Zupanovega literarnega opusa. Opozarja na precejšnja nihanja v kakovosti med različnimi besedili in tudi znotraj njih (mojstrstvo se meša z neizčiščenostjo, iskrivost z diletantizmom, iskanje novih izraznih možnosti z zatekanjem h klišejem itn.). Največ pozornosti posveti Potovanju na konec pomladi, ki po njenem mnenju predstavlja vrhunec prvega romanopisnega obdobja in v katerem je pisatelj vpeljal nekaj novosti (npr. samoironijo - roman je namreč pisan v prvi osebi). Avtorica sklepe, da je težko zarisati že samo okvirne poteze Zupanove pripovedne proze. Elementi, ki so blizu novi romantiki, postdekadenci in postnaturalizmu, se prepletajo na primer s socialnim realizmom, letega pa pisatelj formalno-stilno neoprestano modernizira. Zadnja ugotovitev se delno dopolnjuje s pisanjem Marjana Dolgana (Kako pisati ideološki kič in pri tem uživati), ki se ukvarja z Zupanovimi kratkimi proznimi in dramskimi besedili, nastalimi med NOB. On namreč ugotavlja, da kljub Zupanovemu podrejanju predpisanim šablonam in ostajanju znotraj okvirjev socialnega realizma lahko v njih že zasledimo povojnega povsem samostojnega literarnega ustvarjalca.

O Zupanu kot enem najpomembnejših ustvarjalcev v razvoju slovenske radijske igre razmišlja Vilma Štritof (Radijske igre Vitomila Zupana), medtem ko se Zupanovih prispevkov k slovenskemu filmu loti Goran Schmidt (Zlodej v mimem mestu. Filmske zgodbe Vitomila Zupana).

Namesto z intervjuji se zbornik končuje z Zupanovo bibliografijo in s temeljitim popisom pisateljeve zapuščine, ki jo je uredil Boris Rozman.

Na koncu se z Ifigenijo Zagoričnik (Vitomil, Vitomil - moški, ki me ni prizadel) vračam na začetek k črnobelemu in enostranskemu prikazovanju in razumeva-

nju Zupana. Vračam se k Vitomilu Zupanu - človeku in moškemu. Mislim, da je iskrena in duhovita, predvsem pa človeška izpoved Ifigenije Zagoričnik najlepši odgovor Janku Kosu in vsem, ki vidijo v Vitomilu Zupanu skoraj izključno spolnega obsedenca (ali recimo - kurbirja).

Jasna Kamin

Darja Zaviršek

ŽENSKÉ IN DUŠEVNO ZDRAVJE

VŠSD, Ljubljana 1994

333 str., cena: ??? SIT

RANLJIVOST IN POGUM

Pred kratkim je pri založbi Visoke šole za socialno delo v Ljubljani izšla knjiga Darje Zaviršek *Ženske in duševno zdravje* (v zbirki s prav takšnim imenom) s podnaslovom "O novih kulturah skrbi". Avtorica dela, magistra sociologije, je asistentka na tej šoli, predavateljica antropologije in predmeta *Duševno zdravje* v skupnosti. V akademskih krogih je zna-

na po samostojni publikaciji, antropološki študiji *Zgodba o Josipdolu* in po vrsti razprav in člankov, ki v znanstveno preučevanje vključujejo novo sociološko kategorijo, kategorijo spola. V tem smislu - v smislu ženske študije oz. študije spolov je pričujoča knjiga ena prvih v našem prostoru.

Ženske smo v okviru zahodne tradicije vselej znova soočene z ne posebno razveseljivim dejstvom, da je naš spol v socioloških teorijah, socialnih modelih in kulturnozgodovinskih študijah zastopan veliko redkeje, kot bi ustrezalo stvarnosti. Poleg tega je podoba ženske v diskurzih humanističnih znanosti največkrat popačena. Zaradi tovrstnih izkušenj je bil prvi korak iskanja ženske identitete v socialnih disciplinah kritika moško usmerjene znanosti, zlasti kar zadeva njeno scientistično težnjo po domnevni "objektivnosti", za katero se največkrat skriva brezobzira diskriminacija vsakršne marginalnosti in izključitev vseh neoprijemljivih plasti življenja, ki jih ni moč stlačiti v ozke kalupe abstraktne "splošne veljavnosti".

V to sfero prezrtega in izključenega nedvomno sodi tudi žensko doživljanje stvarnosti. Obravnava popačenih interpretacij specifične ženskih izkušenj, teoretične redefinicije ženskosti in razmejevanje od izključno biološkične perspektive - vse to so pomembna, pri nas še skoraj povsem neobdelana polja. In prav ta polja tvorijo metodološka in vsebinska izhodišča knjige Darje Zaviršek.

Tako je njeno delo moč razumeti tudi kot enega prvih poskusov iskanja in preizkušanja novih poti in metod, ki nam lahko pomagajo preseči enostranskost moških metodoloških konstruktov. Knjiga *Ženske in duševno zdravje* je jasno, konsistentno in utemeljeno dokazuje vrednost obogatitve socialnih diskurzov s pomembnim, doslej prezrtim vidikom specifično ženskega izkustva.

Inštrument kategorije spolov je avtorici torej omogočil uporabo dodatnih vidikov dojemanja stvarnosti in optike, v kateri se pokaže druga plat razumsko in mehanistično pogojene racionalnosti, ki tvori osnovni ideološki kriterij tradicionalne znanstvene percepcije. Gre za premiso, ki je v zahodnem akademskem diskurzu splošno sprejeta, medtem ko si pri nas še s težavo utira pot v sfero veljavnih akademskih diskurzov: namreč za izhodišče, po katerem je realnost moških v marsičem bistveno drugačna od realnosti žensk.

In prav tukaj, v sferi konkretne realnosti je mogoče spoznati in kvantitativno artikulirati vrednotenja družbenih funkcij spolov. Ta se kažejo v statističnih podatkih o podpopovprečno nizkih osebnih dohodkih žensk, v upadanju števila zastopnic ženskega spola vzporedno z naraščanjem stopniččk na lestvici družbenih in poklicnih hierarhij, v številu ur neplačanega dela, ki ga opravljamo v gospodinjstvih, v morju obupanih klincev na SOS - telefon za pretepe ženske in otroke, v številčni dominaciji žensk na spiskih krizno pogojene "odvečne" delovne sile ter v njihovi marginalizaciji v najvišjih organih demokratičnega političnega odločanja.

Darja Zaviršek v svoji knjigi obravnava tiste vidike ženske stvarnosti, ki so povezani z najbolj tipičnimi značilnostmi kulturne determinacije žensk, namreč z raznoliko problematiko skrbi in inštitucije skrbstva. Pri tem postavlja v središče pozornosti naslednja vprašanja:

1. Kakšen učinek ima patriarhalna ideologija na psihično zdravje žensk?

2. Na kakšen način se izraža patriarhalna ideologija v strukturi socialnih storitev in kje se kaže njen vpliv na same metode delovanja socialnih služb?

3. Kako tipično ženska socializacija in dualna etika vplivata na

poklicne odločitve žensk, od kod izvira stroga delitev na ženske in moške poklice in kakšne so posledice družbenega vrednotenja teh razlik?

4. Kakšne so možnosti socialnih služb v kontekstu upoštevanja različnih socialnih realnosti spolov?

Eden najpomembnejših ciljev knjige je torej, najti in predstaviti ustrezne, kompleksne odgovore na ta pereča vprašanja, ki v veliki meri določajo družbeno in individualno realnost žensk.

Avtorica v uvodnem delu knjige nazorno prikaže različne spolne ideologije, ki se najjasneje izrazijo v specifični moški oz. ženski socializaciji in v materinstvu kot družbenem konstrukt. Pri tem je v središču pozornosti t.i. ženska morala, ki ženske zavezuje k skrbstveni vlogi. Osrednji del je posvečen analizi vzrokov, ki negativno vplivajo na telesno in duševno zdravje žensk. Sem sodi nasilje v družini, spolne zlorabe otrok, zlasti otrok ženskega spola, posilstva in prostitucija. V tem kontekstu nam pričujoče delo nazorno prikaže tudi reprodukcijo patriarhalnega sistema skozi tradicionalne spolno specifične diagnoze v psihiatriji, in sicer zlasti na primeru hysterije kot razlagalnega modela. Pomemben in doslej v našem prostoru neobdelan pa je tudi fenomen žensk, ki poskušajo iz svoje spolne vloge pobegniti v tipično ženske "tihe odvisnosti", kamor sodi zlasti uživanje psihofarmakov, anoreksija in obsedenost s hrano.

Avtorica svoja teoretična dognanja in izsledke, ki so rezultat njenega praktičnega dela na področju ženske problematike v socialni in psihiatriji, umešča v jasen in vseskozi kavzalno razčlenjen zgodovinski kontekst. S tem nam odpre novo dimenzijo "ženskih značilnosti" kulture skrbstva, namreč njihovo povezanost z ekonomske odvisnostjo. V tej zvezi lahko njeno delo razumemo tudi

kot bolj ali manj odkrito zahtevo po ustreznem (tudi ekonomskem) vrednotenju reproduktivnega dela, ki ga brezplačno opravlja večina žensk v sodobnih družbah. Reprodukativno delo v tem kontekstu ne pomeni zgolj "proizvajanja" in socializiranja nove delovne sile, temveč zaobjema tudi vse tradicionalne oblike gospodinjanskega dela, ki je - mimogrede rečeno - tipični, pravzaprav celo klasični primer subsistenčnega dela, brez katerega tradicionalni kapitalizem ne bi mogel obstajati. Nenazadnje je praviloma na ženski tudi emocionalna reprodukcija moških, katere poglavitna funkcija (s stališča systemske teorije) je regeneracija njihove delovne sile.

Z večplastno analizo problematike žensk in duševnega zdravja nam Darja Zaviršek nazorno prikaže, da so konstrukti, ki tvorijo obče razumevanje spolnih razlik, prevladujoče v sodobnih zahodnih družbah, večinoma zgodovinsko posredovani. K tej zavesti o zgodovinskih determinantah spolnih kategorij pa vsekakor sodi tudi zavest o možnosti njihovega spreminjanja.

Možne alternative za rešitev nakazanih vprašanj vidi avtorica v pozitivnem družbenem prevrednotenju skrbstvenih poklicev in v njihovem prestrukturiranju: nove socialne službe bi morale upoštevati socialne razliknosti spolov in imeti več posluha tako za individualne izkušnje in notranjost kot tudi za zunanje okoliščine oseb, ki potrebujejo njihovo skrb.

V zadnjem delu knjige se avtorica sooča z dejstvom, da so tudi ženske same soodgovorne za reproduciranje patriarhalnih ideologij in vrednot. Zato nam njeno delo ne ponuja razlage, po kateri naj bi bile ženske determinirane žrtve in nemočni objekti nepravilne družbe. Prav nasprotno - avtorica se v zaključnem delu knjige zavzema za sprejemanje soodgovornosti za vladajoča razmerja. To šteje za dragoceno spoznanje,

ki nam omogoča ustvarjalno spreminjanje dane stvarnosti. Šele na takšni podlagi se bomo namreč tudi ženske lahko zavedele možnosti upora proti determiniranosti naših življenj in izstopile iz socialnih vlog, ki nas spreminjajo v navidezno brezmočne produkte ideologij. V tem spoznanju je najti tudi tisti smisel, tisto sporočilo ranljive, a nezlomljive življenjske moči, ki se na stičišču družbenih in individualnih krivic pogumno, zlasti pa trmasto odloči za preživetje. Morda je prav v tem največja dragocenost, najgloblji pomen te knjige.

Zato želim in upam, da bodo številni plodni izzivi tega dela nalleteli na mnogovrstne odzive bralcev, zlasti pa bralk, ki se bodisi strokovno ali pa "zgolj" individualno soočajo z večplastnostjo specifično ženskih realnosti. Šele tako bo ta knjiga lahko resnično zaživela z vsem svojim subtilnim potencialom čutnosti in upornosti, ki daleč presega suhoparne ločnice racionalizacijskih postulatov.

Jana Rošker

Christine Bolt

THE WOMEN'S MOVEMENTS IN THE UNITED STATES AND BRITAIN FROM THE 1790s TO THE 1920s

Harvester Wheatsheaf:
New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore, 1993
390 str.

Za nastanek organiziranih ženskih gibanj so v XVIII. in še bolj v XIX. stoletju pomembni predvsem trije dejavniki. Prvi dejavnik je paradigma razsvetljenstva, ki za-

govarja novo obliko družinskega življenja in odnosov med ljudmi. Drugi dejavnik je revolucija v ZDA (1776) in Franciji (1789). Tretji dejavnik je industrijska revolucija. K omenjenim trem dejavnikom moramo dodati še naslednji formalni element: odnos do ženske je bil vedno najprej odnos do njenega telesa. Žensko telo pa ni biološka entiteta, pač pa niz konceptov, v katerih je telo reprezentirano. Žensko telo je praviloma upodobljeno tako, da predstavlja prečiščeno formo, ki je v empirični realnosti najpogostejša. Njeno telo ne pozna starosti in staranja. V tem je upodabljanje ženskega telesa neposredni izraz ideoloških mehanizmov, ki ustvarjajo videz atemporalnosti, nespremenljivosti, prečiščenosti. Feminizem bi na tej ravni lahko definirali kot boj za redefinicijo konceptov, ki v družbenem polju reprezentirajo žensko in njeno telo. Feminizem je boj za spremembo družbenega imaginarija.

Zgodovina ženskih gibanj nas opozarja, da so se skozi boj res spreminjali formalni pogoji življenja, ki določajo položaj in status žensk v družbenem polju: imaginarij pa je kljub vsebinskim analizam ostajal ves čas nespremenjen. Kako naj si drugače razlagamo izjave feministk (Catharine McCulloch), ki so ob prelomu

XIX. stoletja zatrjevale, da bo ženska volilna pravica prinesla v družbo "novo čistost in pravico, izobraženost, zaščito revnih in nemočnih"? Še vedno je vztrajala ideja o tem, da so prav ženske poklicane, da skrbijo za revne in nemočne, kar kapital s pridom izrablja še danes. Ali ni Mary Dewson trdila natanko to, ko je izjavila, da so ženske "bolj praktične in idealistične"? K pravi naravi ženske, ki je v XVIII. stoletju dobila dodaten poudarek, bi lahko dodali še izjavo bolj militantne ameriške aktivistke z začetka XX. stoletja, ki je moralno nadvlado žensk opredelila takole: "Me, ameriške ženske, bi se morale boriti za VSE LJUDI...MATERINSKO BI MORALE POSKRBE TI ZA VSE." Ta podoba ženske se torej v stoletju in pol ni spremenila niti za milimeter.

Razsvetljenstvo je v XVIII. stoletju prineslo predvsem novo radost do življenja, mnogo optimizma in življenjske energije. Nastajati začne nova, meščanska družina, ki jo tvorijo par moški-ženska in njuni otroci, ki jih ni več toliko kot v prejšnjih stoletjih. Družina postane osnovna celica družbe, zato nas ne preseneti napor, ki so ga vložili v njeno oblikovanje. V družini, ki pravkar doživlja svojo usodno transformacijo, se spremenijo vloge vseh njenih članov. Otroci niso več pomanjšani odrasli ljudje: nastane otroštvo. Veliko pozornosti se seveda usmerja v vzgojo, ki naj oblikuje pokončne državljane. Mati dobi v družini osrednjo vlogo. Ženska je bila že tradicionalno bitje, ki je bilo bližje naravi, sedaj to postane še bolj. Njena naloga je vzgoja naraščaja, za kar ima vse naravne danosti, saj je topla, emocionalna, nežna, čuteča, skrbna, potrpežljiva, spontana, iskrična, nepokvarjena. V njenem zavetju najde dovolj prostora tudi mož, ki deluje zunaj, na javnem prostoru, kjer poteka oster, hud, konkurenčen boj za preživetje, ki zahteva jeklene može, trd-